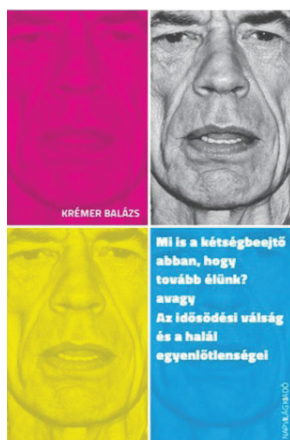

RECENZÍÓ

Éltünk, s ebbe más is belenyugodott már...

Nyugdíjak, közpolitika, gondozás, elmúlás

A. GERGELY ANDRÁS¹

Számlálni az időt, hallani a mendemondákat, szorulni az emlékektől, s félni a jövőtől – kinek ne lenne saját élménye, közvetett vagy szomszédos tapasztalata, kor-közérzete és felelőssége? Lesz-e nyugdíj, elegendő, akad-e, aki majd gondoz, fáj-e majd az elmúlás, küzdeni kell-e a túlélésért?

Hasonlóképpen kérdés mindannyiunk előtt, rejtetten vagy kibeszélten, okadatolva vagy végtelenített félelemben, rémfilmben vagy hősrégényben is, hogy lehetséges a jövő, ha nem is biztos. E belátások egyik övezetében, magaslesen vagy szélárnyékban, tanácsokkal vagy kérdésekkel, de ott lesnek a kutatók. Az elemzők, a megérzők, a megfigyelők, a skálázók, a filozofok, a temetkezési vállalkozók, a gerontológia szakértői, a vének egyetemének örökifjú oktatói is. Ott ül köztük a kérdező, a megérteni próbálkozó, a magamagán csakúgy jeleket észlelő, majd Mick Jagger hetvenéves szülinapján elmerengő kutató is, kinek az időskori életvilággal, s magával az idősödés problematikájával összekarolva megannyi válasza, összevetése, perspektíva-vázlata, munkapiaci struktúra-elemzése, félelem-bizonyosága, közpolitikai reformkritikája, sőt kérdése és kétélye van, ezeket pedig megosztja olvasóival, mégannyira diákjaival, kollégáival is. Közreadja, megosztással is sokszorozza, tónusokkal is kiemeli, sémákat is begyűjt, részválaszokat is kibont, életstátusz-fogalommal formál. S az eredmény kötetnyi. Összegzi, kérdésekbe fordítja át, áttekinti, megválaszolja, sőt dilemmázik is...

Valójában Krémer Balázs könyvéről talánykodom itt, egy fontos könyvről. Fontosról, mert leplezze bár, adatulja másképp, érezze emígyebbül vagy magyarázza amúgyabbul, egy alapkérdésről szól. Címe mintegy korántsem szokványos: *Mi is a kétségbeejtő abban, hogy tovább élünk? avagy Az idősödési válság és a halál egyenlőtlenségei*.² A késő reneszánsz vagy kora újkori hosszúságú kötet cím a maga irányával

¹ Kandidátus, ELTE TÁTK Kulturális Antropológia Tanszék, PDT DTI oktató.

² Krémer Balázs (2015): *Mi is a kétségbeejtő abban, hogy tovább élünk? avagy Az idősödési válság és a halál egyenlőtlenségei*. Napvilág Kiadó, Budapest.

RECENZÍÓ

mintegy körvonalazza is, mit várhatunk, miről, s hogyan keretezve. Őszinte ez, kendőzetlen, kevésbé poétikus-lirikus, mint Mick Jagger kései koncertkörútja, de megnyugtatóan eligazító. S ami nem lényegtelen: a magyar szociológia, az ifjúságkutatás, a szociális ellátás, a margón-lét és a közfinanszírozási gondoskodás-problematikák egyik legkarakteresebb elemzője itt nem öregedés-terápiát vagy nyugdíjasok akadémiaját javasol, hanem méltó rálátást. Igazságosság-elméleten és méltóság-antropológián nyugvó megértést, de ezen túl a szorongások oldására szolgáló és morális-mentálisan el is kötelező idősellátás-normatívát fogalmaz meg, a jeles Rawls elosztás-teóriájára építve, de azt cselesen kiegészítve, életpálya-görbéket mutatva, de az öregedés tényszerű, racionális és méltányos normatíváját is megkövetelve.

Ismert tanárember és társadalomkutató a szerző, akit képek és hangulatok, személyes benyomások és szeretet-impresziók, adattömegek és érvényességi küszöbmutatók motiválnak egy őszinte előszóra, hogy utána globális körképet és közpolitikai válságtörténetet adjon százötven oldalon át, végül egy korrekt konklúzió-fejezettel azt is megmutassa félszáz oldalon, milyen kilátások vezetnek tovább a kérdésfelvetések útján azokhoz a lehetséges magánválaszokhoz, melyek már túl vannak a rendszertipológiák, a politikai moralitások és hantázások világán, mert mélyebben, egzisztenciálisabban antropológiaiak.

Szakmaiasabban szólva (amúgy is kulturális antropológus lennék): a kötet a „magazinosan” harsány cím dacára egy tudományosan hitelesített adatbázisban (MTMT) mindössze egyetlen tudományos reflexióra volt érdemesített az elmúlt három évben! Miközben az öregedés témakörével nagyon nagy európai, s még nagyobb japán vagy amerikai, s világnagy kutatások tömege, egész könyvtárnyi gerontológiai ágazat foglalkozik, új iparágga és piaccá, megszólítható fogyasztói tömeggé változott emberiség-részecskévé, s ekként is manipuláló fogalommá lett, viszont a szaktudomány és a szakpolitika valamiért szinte egyáltalán nem érzi úgy: gondolkodnia és reflektálnia kellene a tépelődésekre. Mindeközben Krémer az utóbbi évtizedek egyik legfontosabb szociálpolitikai alpművét alkotta meg! Erről bizonyonnyal nem itt, így és ennyit kellene szólni, hanem szakmai folyóiratok tömegében, érintett kutatók és politikusok százainak kellene pertraktálnia a válságjelenségek és fenyegető mutatók ügykörét! Valamiért ez elmaradt.

Máig még sajnálatosan elmaradt. Meggyőződésem ugyanakkor, hogy nem a kötet milyensége okán. Inkább azért, mert demonstrációkon hanghordozni divatosabb, ígéreteket deklarálni csábítóbb és piacképesebb, mint elemző belátások nyomába eredni. Magazinok öregedési táblázataiban vagy uniós kiadványok műnyomó-papíros színeskéiben trendeket láttatni kényelmesebb és finanszírozottabb, mint egy végtelenül komplex és méltatlanul snasszul kezelt emberi alapkérdésben dűlőre jutni, hitet tenni, kötelezettségeket vállalni, belátásokkal és érdekekkel leszámolni, vagy akár csak kétszáz oldalas elemző feltárást végigolvasni. Krémer nemcsak ezt teszi sok-sok elméleti munka, „policy”, tervezet és ákombákom átvizsgálásával, de még konklúziókra is jut, amire a nem-tudós-ember kézenfekvően csak legyint, mint

RECENZIO

értelmiségi makogásra. Ezenközben maga az olvasó is pusztul(gat), éhezget, betegszik, elmállik, végét járja, méltatlanságra ítélten lézeng, mivégre hát akkor a sok nagy teória és kilátás-belátás, geronto-kreatúra, aranykor-egyetem, öregedéslélektan?!

Ez a kötet amikor demográfiai, jövedelmi, életkilátási, tanultsági, tudásminőségi, betegségi, ellátási, veszélyeztetettségi mutatókat vonultat fel, valahol mindvégig „kis megállapításai” és összeférhetetlenségi ellentmondásokra utaló dilemmái között is megtalálja a méltóságot, a lét és nemlét közötti lejtő méltó nyugvópontjait, a természettudományos vagy orvosi, szociológiai vagy szociálpatológiai aggályok közötti mértéket, a releváns generációs reflexiókat is, melyeket nemcsak közérthető hangnemben talál, de sok helyütt kifejezetten saját közvetlen és őszinte egyetemi oktatói hangján tolmácsol. Ez mint szerzői stílus a flegma politikus vagy a túlszofisztikált elemző számára nehezen befogadható, mert nem búvészkedik eléggé az agy-menéses teóriákkal, hanem emberközbe megy, s hagyományos értelemben vett életpálya-görbék között a Rolling Stones újabb koncertjét is észreveszi mint kihívó öregség-ellentmondást (176.), a jóléti-fejlett-narcisztikus elméleteket a női öregedéssel és a várható élettartam-dimenziókkal is kiegészíti (177–186.), a megkéső fiatal-felnőttkor mutatóival és a szociális ellátási háttérrel is összefüggésbe hozza, iskolai életutakkal és társadalmi „rendi szerveződés” jeleivel is kiegészíti, majd amikor az élethelyzeti fejlődésvonalakat követi, egész történeti fejlődésvonalba illeszti az ókortól napjainkig ható trendeket és szakaszolásokat, beleértve a szolidaritást, a kiérdemesültség esélyeit, az iskolázottságot, a munkához jutási és abban életminőséget meglelő státuszt, a generációk közötti viszonyválaszokat is (187–201.). Érdemleges továbbá, hogy miközben adatokkal hitelesíti a régi sémák továbbélését és a szociálpolitika „politikai” profilnélküliségét, a támogatások és a trendszerű gondolkodás hiányából fakadó kihívások egész komplex rendszerét, még marad kellő figyelme nemcsak az emberlét perszonális fontosságú ügyeire, hanem a „politológiai és politikafilozófiai következtetések” hangsúlyaira, a „generációk közötti áttrendeződés” szakaszainak és a növekvő, megnyúló életkornak nyugdíjhiányos problematikájára, a „spekulatív görbék” helyetti és „időskori kríziseket” előrejelző felelőtlen bürokratizálódás felkiáltójeleire is.

A „jóléti rendszerek”, a foglalkoztatáspolitikai, a munkanélküliség, a „harmadik szektor” és a civil szervezetek kutatója itt lényegében egy „antropomorfikus”, emberléptékű igazságosság-elmélet fölmutatója. S lehet, éppen ez az, amit nehéz a társadalomtudományok nemegyszer rigid rendszerében, törékeny kategóriatanában, szolgálatkész módszertanosságában, elemelkedett rendszerteoretikus cselvetéseiben méltó helyre tenni, elismerni, akceptálni, vagy netán továbbgondolni, mentális és morális értékelvni tenni. Ne szóljon ez itt túl szigorúan! Holbein mintegy negyven fametszetből álló Haláltánc-sorozatát egykoron az inkvizíció tiltotta be – ma elegendő lenne csupán néhány színes demográfiai vagy foglalkoztatási index lapjaival ki nyomni a piacról, leszorítani az öregedés-ipar és „ageing”-tematika szakirodalmával arról a pályáról, melyen a mindenkori morális tisztaság apró jelecskéiből efféle kö-

RECENZÍÓ

tetek állnak össze. Krémer egyedi, meggyőző, sőt kihívó vállalása, hogy ezzel a show businesszel szemben az Emberért szól, a „politikai filozófiák magasságában” sűrűsödő tudatlanság fátylát is kritikusan szemléli (214–216.). Záró mondatában pedig megosztja a közös gond közös felelősségének társadalomtudományi alapkérdését: „[B]elegondolva ebbe, nekem is van okom szorongani amiatt, hogy mi is van, mi is várható az idősödés kapcsán. Végül is ez lenne az általánosan kiterjesztett válaszom a címben feltett kérdésre is. Bármennyire is jó hírnek tűnik, hogy tovább élünk, közben szoronganunk kell amiatt, hogy mi lesz, mi jöhet még. De talán van okom némi optimizmusra és reménykedésre is: talán valamelyest hozzájárulhattam ahhoz, hogy kicsit előbbre legyünk a problémák érzékelésében, a leírások helyességében és a döntések igazságosságában”.

Szakmai és tájékozódó olvasói válaszuk csakis a megerősítés lehet. Avagy egy utolsó tangó a még moccanni képes tudásunkkal, érzékenységünkkel, válaszadási és újrakérdelési képességünkkel. Enélkül is ellennénk..., igaz. A tudatlanság sűrűsödő fátyla és a kilátástalanság farkasvaksága épp annyira megerősítő lehetne. Ez pedig éppúgy kétségbeejtő, az öregedés válságaként éppoly súlyos, mint maga a halálbani egyenlőtlenség.